

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาโดยมิใช่เงิน ให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์

การดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาดอันมีผลทำให้ผู้บริสุทธิ์จะต้องถูกดำเนินคดีอาญานั้น ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา เพราะการที่จำเลยถูกฟ้องเป็นคดีอาญา จำเลยต้องเสียเงินที่ต้องจ้างทนายความในการต่อสู้คดี และต้องใช้หลักทรัพย์ในการขอปล่อยตัวชั่วคราว หากจำเลยไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวจำเลยจะถูกจำกัดเสรีภาพ และต้องทนทุกข์ทรมานเกิดความเครียดจากการที่ต้องถูกคุมขังในเรือนจำทั้งที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้เมื่อจำเลยถูกศาลมีคำพิพากษาว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่ได้กระทำความผิด จำเลยจึงมีสิทธิที่จะได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นระหว่างที่ถูกคุมขังก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้อง เหตุผลที่จะทำให้รัฐต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง โจทก์มีข้อพิจารณาว่ารัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกทางอาญาเพื่อค้นหาความจริง ดังนั้นการที่ตำรวจรวบรวมพยานหลักฐานและพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล จนทำให้คณะลูกขุนใหญ่ได้สวนว่ามีมูล แต่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องนั้นรัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในผลของการดำเนินกระบวนการพิจารณาผิดพลาดของพนักงานเจ้าหน้าที่¹

หลักการที่ให้รัฐชดเชยค่าเสียหายมาจากหลักการใด² เนื่องจากรัฐเป็นองค์กรที่ได้รับความคุ้มกัน ในการที่จะไม่ถูกฟ้องคดีแพ่งที่เกิดขึ้นและการที่จะพิสูจน์ว่ารัฐมีส่วนผิดในความเสียหายนั้น ค่อนข้างจะพิสูจน์ได้ยาก ส่วนใหญ่การฟ้องคดีเป็นการฟ้องในนามของหน่วยงาน

¹คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). *โครงการแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐ อันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา* รายงานการศึกษาระดับสมบูรณณ์ เสนอต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. หน้า 94.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

แต่อย่างไรก็ตามมีหลักการที่จะให้รัฐรับผิดชอบจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม อันนำมา ซึ่งการที่ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกคุมขังหรือได้รับความเสียหายดังนี้

1. รัฐต้องรับผิดชอบอันเกิดจากการกระทำละเมิดของพนักงานเจ้าหน้าที่ความรับผิดชอบนี้ ถือว่าเหตุที่รัฐจะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องนั้น เพราะเหตุที่ เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ จึงเปรียบเทียบกับได้กับการกระทำละเมิดรัฐจึง ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

2. รัฐต้องรับผิดชอบเพราะเป็นการนำหลักการดูแลทรัพย์สินของผู้อื่นมาเทียบเคียง กล่าวคือ การที่รัฐอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนเทียบเคียงกับการที่รัฐมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของผู้อื่น จึงต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวังซึ่งวิญญูชนพึงมีเป็นปกติ ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดำเนินกระบวนการพิจารณาผิดพลาดเท่ากับรัฐไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง จึงต้องชดใช้ ความเสียหายในการกระทำที่ไม่ระมัดระวังนี้

3. รัฐต้องรับผิดชอบโดยเทียบเคียงกับทรัพย์สินอันตราโดยสภาพ ซึ่งรัฐต้องรับผิดชอบ แม้ไม่ได้มีเหตุจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เพราะความรับผิดชอบในทรัพย์สินอันตราเป็นหลักที่คุ้มครอง ผู้เสียหายทั้งนี้ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างประเทศที่มีการเยียวยาความเสียหายนอกเหนือจากการใช้เงิน เยียวยาเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะมีทั้งการเยียวยาทางด้านชื่อเสียงและการเยียวยาทางด้านหน้าที่การงาน โดยใช้กฎหมายและวิธีต่างๆ

3.1 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ในด้านชื่อเสียง

การช่วยเหลือผู้เสียหายโดยรัฐเริ่มมีปรากฏเป็นครั้งแรกในประมวลกฎหมาย ฮัมมูราบี (Babylonian Code of Hammurabi) ซึ่งเป็นช่วง 1775 ปีก่อนคริสต์ศักราช³ แม้ว่าในช่วง ระยะเวลาดังกล่าวความรับผิดชอบทางแพ่งและทางอาญายังไม่ได้แยกออกอย่างชัดเจนเช่นในปัจจุบัน แต่หลักกฎหมายนี้ถือว่าเป็นหลักกฎหมายอาญาที่มีความเก่าแก่มากที่สุด โดยประมวลกฎหมาย ดังกล่าวได้บัญญัติให้รัฐช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา ยกตัวอย่างเช่น ในคดีปล้นทรัพย์ที่ผู้เสียหาย ต้องสูญเสียทรัพย์สินไปจากการกระทำความผิดในกรณีที่ไม่สามารถจับตัวผู้กระทำความผิดได้ หรือใน กรณีของการฆาตกรรมรัฐก็ต้องช่วยเหลือญาติของผู้เสียชีวิต โดยจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินจำนวน หนึ่งจากคลังแผ่นดิน (...the governor was to pay the heir a specific sum in silver from the

³ Andrew Karmen , Crime Victims : An Introduction to Victimology , (US: Thomson Learning , 2001) , p.293.

treasury) แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปจนกระทั่งเข้าสู่สมัยกลาง (Middle Age) การเยียวยาแก่ผู้เสียหาย โดยรัฐถูกลดความสำคัญลงและถูกแทนที่ด้วยการเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด กล่าวคือ ผู้เสียหายต้องไปฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายจากผู้กระทำผิด โดยใช้สิทธิ เรียกร้องทางแพ่งเป็นสำคัญ

การชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ กลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่งในช่วงปี ค.ศ. 1800 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการปรับปรุงครั้งใหญ่เกี่ยวกับระบบราชทัณฑ์ ในภาคพื้นยุโรป และการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ยังได้มีการพิจารณาถึงผู้เสียหายในคดีอาญาที่ยังไม่ได้รับ การให้ความสำคัญเท่าที่ควรอีกด้วย ในประเด็นนี้ Jeremy Bentham ได้มีความคิดว่า “การที่ผู้ใด ต้อง ตกเป็นเหยื่อในการกระทำผิดทางอาญาของบุคคลอื่น ทำให้ได้รับความเสียหายไม่ว่า จะเป็น ทางด้านชีวิตหรือทรัพย์สิน สังคมไม่ควรที่จะทอดทิ้งบุคคลนั้นไปตามยถากรรม แต่สังคม สมควรที่ จะต้องเข้าไปช่วยเหลือคุ้มครองเขา โดยต้องถือว่าสังคมต้องรับผิดชอบต่อความเสียหาย อัน เนื่องมาจากการกระทำผิดทางอาญานั้น”

3.1.1 กฎหมายการเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับจำเลยผู้บริสุทธิ์ในประเทศญี่ปุ่น

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลใดก็ตาม ได้รับคำพิพากษาว่ามีได้กระทำความผิดหลังจากการควบคุมหรือกักขังสามารถเรียกร้องค่า ทดแทนจากรัฐได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” กล่าวคือรัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติ รับรองให้บุคคลซึ่งถูกจับกุมโดยที่ตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมสามารถเรียกให้ รัฐจ่ายค่าทดแทนแก่ตนได้ ซึ่งบทบัญญัติที่รับรองเรื่องดังกล่าวไว้โดยตรง เรียกว่า “กฎหมาย ค่าทดแทนในคดีอาญา”⁴

กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา⁵ ได้มีเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญา โดยบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญานั้นมี 2 ประเภทหลัก กล่าวคือ

1) บุคคลซึ่งถูกควบคุมตัวหรือกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี และภายหลังบุคคล ดังกล่าวได้รับคำวินิจฉัยตามกระบวนการพิจารณาตามปกติ หรือในการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ หรือการยื่นฎีกาในกรณีพิเศษว่ามีได้กระทำความผิด

⁴คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 37.

⁵คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 63.

2) บุคคลซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญาแล้ว และภายหลังบุคคลดังกล่าวได้รับวินิจฉัยตามอุทธรณ์ซึ่งยื่นเมื่อพ้นกำหนดยื่นอุทธรณ์หรือในการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ หรือการยื่นฎีกาในกรณีพิเศษว่ามีได้กระทำความผิด

กรณีที่บุคคลซึ่งถูกกักขังตามกฎหมายของพนักงานอัยการเพื่อบังคับโทษในทางอาญา หรือบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษในทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้ เช่น เพื่อเข้าพำรับการรักษาพยาบาลเนื่องจากวิกลจริตหรือบุคคลซึ่งถูกควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และต่อมาภายหลังมีคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งกรณีที่กฎหมายกำหนดแทนในคดีอาญาบัญญัติให้ถือว่าเป็นการบังคับโทษในทางอาญาหรือกักขังตามกรณี 2) ด้วย

นอกจากนี้ยังมีกรณีอื่นๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดแทนในคดีอาญาบัญญัติให้ถือว่าเป็นการควบคุมตัวหรือกักขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือให้ถือว่าเป็นการบังคับโทษโดยประเทศญี่ปุ่น และกรณีที่แม้ศาลจะมีคำวินิจฉัยว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด แต่จำเลยสามารถร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาได้ ซึ่งในที่สุดท้ายนี้ถือได้ว่าเป็นข้อยกเว้นจากหลักที่ว่าจะต้องมีคำวินิจฉัยของศาลว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้⁶

(1) ในกรณีที่มีการควบคุมตัวก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยคดีบุคคลใดๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิด ในกรณีที่บุคคลใดๆ ถูกควบคุมตัวก่อนศาลมีคำวินิจฉัย หรือถูกกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี และต่อมาภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา สำหรับการควบคุมตัว หมายถึง การควบคุมตัว

ถือเป็นการชั่วคราวภายหลังจากที่มีการจับกุมหรือมีหมายเรียกผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิด ส่วน “การกักขัง” หมายถึง การควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเป็นการต่อเนื่องเพื่อวัตถุประสงค์ในการบังคับโทษในทางอาญา ซึ่งการแบ่งแยกการควบคุมตัวและการกักขังนี้ เป็นการอธิบายในทางตำราเพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจขั้นตอนของการดำเนินการเท่านั้น แต่มิได้มีความหมายในทางปฏิบัติแต่อย่างใดเพราะในทางปฏิบัตินั้นไม่มีการแบ่งแยกการใช้คำทั้ง 2 อย่างชัดเจน

การควบคุมตัวหรือการกักขังนับตั้งแต่ที่มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าการกระทำความผิดจนถึงเวลาที่มีคำวินิจฉัยของศาลในคดีดังกล่าวถึงที่สุด เรียกว่า การควบคุมก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี สำหรับประเด็นสำคัญในเรื่องนี้อยู่ตรงที่ว่า ในกรณีของการกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัย

⁶คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 64 .

คดีซึ่งเป็นการควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดนับแต่ถูกจับกุมจนถึงเวลาที่ศาลมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดเท่านั้น ไม่รวมถึงระยะเวลาที่มีการควบคุมตัวภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดแล้วซึ่งการควบคุมตัวภายหลังที่ศาลมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดแต่ก่อนที่จะมีการนำตัวผู้กระทำความผิดไปควบคุมตัวในเรือนจำนั้นจะเป็นกรณีตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม ส่วนกรณีการควบคุมภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยถึงที่สุดและได้นำตัวผู้กระทำความผิดไปควบคุมตัวในเรือนจำแล้วจะเป็นกรณีตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง ซึ่งจะกล่าวต่อไป

(2) ในกรณีการบังคับโทษในทางอาญากับบุคคลใดๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิดกรณีบุคคลใดๆ ถูกบังคับโทษทางอาญาและต่อมาภายหลังศาลได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ในเรื่องเกี่ยวกับโทษในทางอาญาตามกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันนั้น แบ่งโทษออกเป็น 7 ประเภท คือโทษประหารชีวิต โทษจำคุกและให้ทำงานหนัก โทษจำคุก โทษปรับตั้งแต่ 10,000 เยน ขึ้นไป โทษกักขัง โทษปรับตั้งแต่ 1,000 เยน แต่น้อยกว่า 10,000 เยน และโทษริบทรัพย์สิน โดยบุคคลซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญาอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาภายใต้เงื่อนไขของบทบัญญัติของกฎหมาย

กรณีของการบังคับโทษในทางอาญาในกรณีมีโทษประหารชีวิตหากจำเลยดังกล่าวถูกบังคับโทษทางอาญา กล่าวคือ ได้ถูกประหารชีวิตไปแล้ว กระบวนการในการดำเนินการเกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญา ตลอดจนการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญานั้น ย่อมไม่สามารถดำเนินการตามกระบวนการปกติได้ ซึ่งในเรื่องดังกล่าวกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาได้มีการบัญญัติไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาในกรณีที่จำเลยยังคงมีชีวิตอยู่ ซึ่งจะกล่าวต่อไปภายหลัง

สำหรับประเด็นในเรื่องนี้อยู่ตรงที่ว่า เนื่องจากตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง ใช้คำว่า “บุคคลใดๆ ซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญา” ดังนี้ ในกรณีที่จำเลยถูกควบคุมตัวเพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาล เช่น ในสถานพยาบาล เป็นต้น จะไม่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง นี้ แต่อย่างไรก็ดี กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาได้บัญญัติหลักเกณฑ์สำหรับเรื่องดังกล่าวไว้โดยเฉพาะในกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม

(3) ในกรณีการควบคุมตัวที่มีใช้การบังคับโทษทางอาญากับบุคคลใดๆ ซึ่งมีได้เป็นผู้กระทำความผิด⁷ กรณีที่มีการควบคุมตัวบุคคลตามหมายเรียกของเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อนมีการบังคับโทษในทางอาญาเพื่อการบังคับโทษทางอาญา หรือบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษในทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้ เช่น เพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาลเนื่องจากวิกลจริต หรือบุคคลซึ่งถูกควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นตามที่ได้อ้างมาแล้วข้างต้นบุคคลซึ่งถูกควบคุมตัวในกรณีดังกล่าวนี้มีใช้บุคคลซึ่งถูกบังคับโทษทางอาญาจึงไม่อยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติของกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสอง ดังนี้ เพื่อให้จำเลยซึ่งมิได้เป็นผู้ถูกควบคุมตัวดังกล่าวมีโอกาสได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาคด้วย กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม จึงบัญญัติว่าถือว่าบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลซึ่งถูกบังคับโทษในทางอาญาคด้วย ทั้งนี้ เพราะการถูกควบคุมตัวในสถานที่ควบคุมในกรณีต่างๆ ข้างต้นนั้นจำเลยซึ่งมิได้เป็นผู้กระทำความผิดก็ถูกควบคุมตัวไว้ไม่แตกต่างกันไปจากการควบคุมตัวในเรือนจำ ซึ่งในกรณีการควบคุมตัวบุคคลตามหมายเรียกของเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อนมีการบังคับโทษในทางอาญาเพื่อการบังคับโทษในทางอาญานั้นเป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 484 ถึงมาตรา 486 ส่วนกรณีบุคคลซึ่งถูกระงับการบังคับโทษในทางอาญาและถูกควบคุมตัวไว้เพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาลนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 481 และกรณีการควบคุมตัว ณ สถานที่ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติในกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มาตรา 63 วรรคสอง และวรรคสาม

กรณีแรก การควบคุมตัวตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 484 ในกรณีที่ศาลมีคำวินิจฉัยให้ลงโทษประหารชีวิต, จำคุกและทำงานหนัก, จำคุกหรือกักขังจำเลยในคดีอาญา หากปรากฏว่าจำเลยในคดีดังกล่าวมิได้ถูกกักขังตัวไว้แล้วให้พนักงานอัยการออกหมายเรียกตัวจำเลยเพื่อการบังคับโทษในทางอาญา ในกรณีที่จำเลยในคดีดังกล่าวได้ทำการหลบหนีไปแล้วหรือเกรงว่าจะทำการหลบหนี ให้พนักงานอัยการออกหมายจำคุกหรือมีคำสั่งไปยังพนักงานสอบสวนให้ออกหมายจำคุกได้ทันที ในกรณีดังกล่าวนี้หากได้ตัวจำเลยมาแล้วย่อมสามารถดำเนินการควบคุมตัวจำเลยดังกล่าวได้

นอกจากนี้ ในกรณีที่จำเลยในคดีดังกล่าวไม่มีที่อยู่ชัดเจนพนักงานอัยการสามารถร้องขอให้อัยการสูงสุดออกหมายจำคุกได้ เมื่อมีการออกหมายจำคุกแล้วในกรณีที่มีการควบคุมตัวจำเลยโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อการดำเนินการบังคับโทษในทางอาญากับจำเลย เช่น กรณี

⁷คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 66.

การนำตัวไปยังเรือนจำซึ่งอยู่ห่างไกลต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางนานตลอดจนอาจจะต้องมีการควบคุมตัว ณ สถานีตำรวจในระหว่างเดินทาง เป็นต้น ซึ่งตามบทบัญญัติในกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม ให้ถือว่าช่วงระยะเวลาการควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจดังกล่าวเป็นการบังคับโทษในทางอาญา ดังนี้จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนสำหรับช่วงระยะเวลาในการควบคุมตัวดังกล่าวได้

กรณีที่สอง การควบคุมตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 481 ในกรณีที่มีการระงับการบังคับโทษในทางอาญาที่จำคุกและให้ทำงานหนักหรือการจำคุกเนื่องจากจำเลยเป็นคนวิกลจริต ให้พนักงานอัยการส่งมอบตัวบุคคลดังกล่าวให้แก่บุคคลซึ่งหน้าที่ในการปกครองดูแล หรือผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและให้นำตัวบุคคลวิกลจริตนั้นไปควบคุม ณ สถานพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสมอื่นๆ ซึ่งตามบทบัญญัติในกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 วรรคสาม ให้ถือว่าช่วงระยะเวลาการควบคุม ณ สถานพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสมอื่นๆ ดังกล่าวเป็นการบังคับโทษในทางอาญาด้วย ดังนี้จำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนสำหรับช่วงระยะเวลาในการควบคุมตัวดังกล่าวได้

กรณีที่สาม การควบคุมตัวตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มาตรา 63 วรรคสอง ตามกฎหมายฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มาตรา 62 วรรคสอง ในกรณีที่ผู้อำนวยการสำนักงานควบคุมประพฤติ ได้รับหมายจับจากศาล ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดซึ่งจะต้องถูกคุมประพฤตินั้น ไปยังสถานฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้

ในเรื่องดังกล่าวนี้ “การคุมประพฤติ” คือ ระบบในการควบคุมจำเลยในคดีอาญา ซึ่งได้รับคำวินิจฉัยให้รอการลงโทษโดยมีการคุมประพฤติ, จำเลยในคดีอาญาซึ่งได้รับการพักการลงโทษโดยมีการคุมประพฤติ หรือหญิงค้ำประเวณีซึ่งได้รับการปล่อยจากสถานดูแลฟื้นฟูหญิงค้ำประเวณีโดยมีการคุมประพฤติ โดยพนักงานคุมประพฤติโดยระยะเวลาในการควบคุมในสถานฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนับแต่การนำตัวบุคคลดังกล่าว ไปตามหมายจับของศาลจนถึงเวลาที่ครบกำหนดระยะเวลาการลงโทษ, ครบกำหนดระยะเวลาพักการลงโทษหรือครบกำหนดระยะเวลาการควบคุมในสถานดูแลและฟื้นฟูหญิงค้ำประเวณี

(4) ในกรณีที่มีการร้องขอให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดที่หลบหนี⁸ กรณีที่ผู้กระทำความผิดนั้นหลบหนีไปต่างประเทศและถูกจับกุมในต่างประเทศ การถูกควบคุมตัวไว้ในระหว่างส่งตัวกลับประเทศญี่ปุ่นนั้น ในการพิจารณาคำนวณค่าทดแทนในคดีอาญาของศาลให้นับรวม

⁸คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 68.

ระยะเวลาที่ควบคุมตัวในต่างประเทศดังกล่าวด้วย เพราะการควบคุมตัวหรือการกักขังในต่างประเทศดังกล่าวนั้นให้ถือว่าเป็นการควบคุมตัวและกักขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งสามารถร้องขอคำทดแทนในคดีอาญาได้

นอกจากนี้ในกรณีที่มีผู้กระทำความผิดถูกจับกุมและกำลังรับโทษในประเทศญี่ปุ่น ถูกส่งไปยังต่างประเทศเพื่อการบังคับโทษในทางอาญาตามกฎหมายว่าด้วยการโอนตัวนักโทษระหว่างประเทศและภายหลังศาลในต่างประเทศมีความวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด การกักขังเพื่อการดำเนินการบังคับโทษของต่างประเทศนั้นให้ถือว่าเป็นการดำเนินการบังคับโทษโดยประเทศญี่ปุ่น ซึ่งสามารถร้องขอคำทดแทนในคดีอาญาได้

(5) ในกรณีที่มีการส่งตัวนักโทษไปเป็นพยานในต่างประเทศ⁹ ในกรณีที่มีการส่งตัวนักโทษซึ่งรับโทษในประเทศญี่ปุ่นเพื่อไปเป็นพยานในต่างประเทศตามกฎหมายเกี่ยวกับความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ในการดำเนินการสอบสวน การควบคุมตัว ในระหว่างการส่งตัวนักโทษซึ่งรับโทษในประเทศญี่ปุ่นเพื่อไปเป็นพยานในต่างประเทศนั้น ให้ถือว่าเป็นการดำเนินการบังคับโทษโดยประเทศญี่ปุ่น ซึ่งสามารถร้องขอคำทดแทนในคดีอาญาได้

(6) ข้อยกเว้น ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีหรือยกฟ้อง โดยที่ยังมิได้มีการวินิจฉัยว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำความผิดหรือไม่¹⁰ ตามบทบัญญัติในกฎหมายคำทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 แม้จะกำหนดเงื่อนไขในการจ่ายคำทดแทนในคดีอาญาว่า “ได้รับคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด” ก็ตาม แต่ในกรณีที่มีคำสั่งจำหน่ายคดีหรือยกฟ้องคดีของโจทก์ เช่น เนื่องจากสิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องระงับหรือยกฟ้อง และปรากฏว่าเหตุผลเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่ามีการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปจำเลยซึ่งถูกฟ้องเป็นคดีต่อศาลจะได้รับคำวินิจฉัยว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิดแล้วจำเลยดังกล่าวสามารถร้องขอคำทดแทนในคดีอาญาได้

ผู้มีสิทธิร้องขอคำทดแทนในคดีอาญา¹¹ บุคคลซึ่งมีสิทธิร้องขอคำทดแทนในคดีอาญา ได้แก่ บุคคลซึ่งถูกระบุไว้ในกฎหมายคำทดแทนในคดีอาญา มาตรา 1 และมาตรา 25 ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และทายาทของบุคคลดังกล่าว

ในกรณีการเรียกร้องคำทดแทนโดยทายาทนั้น ทายาทมีหน้าที่นำเอกสารมาแสดงเพื่อพิสูจน์ในเบื้องต้นถึงความเกี่ยวพันกับจำเลยดังกล่าว ในกรณีที่ทายาทที่อยู่ในลำดับเดียวกันของ

⁹คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 68.

¹⁰คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 68.

¹¹คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 69.

จำเลยมีจำนวนหลายคน การที่ทายาทคนหนึ่งคนใดร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาทั้งหมดให้ถือว่าเป็นการร้องขอค่าทดแทนทายาททุกคน ทายาทที่มีได้เข้าร่วมในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาในตอนแรกสามารถขอเข้าร่วมในกระบวนการเรียกร้องค่าทดแทนในคดีอาญาที่ทายาทคนอื่นได้ร้องขอไว้แล้วได้ นอกจากนี้หากภายหลังการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาปรากฏแก่ศาลโดยชัดเจนว่ามีทายาทอื่นที่อยู่ลำดับเดียวกันอยู่อีก ให้ศาลแจ้งถึงเรื่องเกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาแก่ทายาทดังกล่าวโดยทันที หากทายาทผู้ร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาประสงค์จะขอถอนคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญา ทายาทดังกล่าวจะต้องได้รับความยินยอมจากทายาทอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันทุกคน ดังนี้ จึงกล่าวได้ว่าการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นสามารถกระทำได้เพียงครั้งเดียว เมื่อมีการร้องขอแล้วหากต่อภายหลังมีการถอนคำร้องขอดังกล่าวย่อมไม่สามารถร้องขอได้อีก

เมื่อศาลได้รับคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาแล้ว ให้ศาลเรียกพนักงานอัยการและผู้ร้องขอมาฟังความคิดเห็นและทำคำวินิจฉัยเกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญาที่มีการร้องขอมานั้น หากเป็นกรณีที่ผู้ร้องขอในตอนแรกเป็นตัวจำเลยเองละต่อมานุคคลดังกล่าวถึงแก่ความตายก่อนที่ศาลจะมี คำวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาที่ร้องขอมานั้น ในห้วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาไว้ส่วนกรณีที่ผู้ร้องขอในตอนแรก คือ ทายาทของจำเลยและภายหลังทายาทดังกล่าวถึงแก่ความตายหรือสูญเสียสิทธิในการรับมรดกก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญาที่ร้องขอมานั้น ในห้วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญาไว้เช่นกัน ในกรณีดังกล่าวนี้ทายาทของจำเลยที่ถึงแก่ความตายทายาทของทายาทของจำเลยที่ถึงแก่ความตายหรือทายาทอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันแล้วกรณีสามารถร้องขอเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นได้ภายในกำหนดระยะเวลา 2 เดือน หากไม่มีบุคคลใดร้องขอรับช่วงเข้ามาภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งยกคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น

ในกรณีที่ศาลทราบว่าบุคคลใดเป็นทายาทที่มีสิทธิเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญาและแจ้งกำหนดระยะเวลาที่สามารถเข้ารับช่วงการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้นให้บุคคลดังกล่าวทราบด้วย ในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นการร้องขอโดยตัวจำเลยเองหรือทายาทของบุคคลดังกล่าวย่อมสามารถตั้งผู้แทน เช่น ทนายความเข้าดำเนินการแทนได้ในการยื่นคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญานั้น บุคคลซึ่งยื่นคำร้องขอไม่สามารถโอนสิทธิในการร้องขอดังกล่าว

ตลอดจนโอนสิทธิในการได้รับชำระค่าทดแทนให้แก่บุคคลอื่นได้ นอกจากนี้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนดังกล่าวสามารถทุกยึดหรืออายัดได้

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย การคำนวณจำนวนค่าทดแทนในคดีอาญา¹² จำนวนค่าทดแทนในคดีอาญาที่จะมีการจ่ายให้แก่จำเลยหรือทายาทของบุคคลดังกล่าว นั้นถูกกำหนดโดยบทบัญญัติของกฎหมายโดยผู้จำเลยซึ่งถูกควบคุมเนื่องมาจากการควบคุมในระหว่างพิจารณา การกักขังในระหว่างพิจารณา การบังคับโทษจำคุกและให้ทำงานหนัก การบังคับโทษจำคุก การบังคับโทษกักขัง หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาในอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และไม่เกินกว่า 12,500 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน

ในกรณีที่เป็นการบังคับโทษการประหารชีวิตและได้ดำเนินการบังคับโทษดังกล่าวไปแล้วนั้น หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิดให้ศาลกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาตามความเหมาะสม แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินกว่า 30,000,000 เยน นอกจากนี้ ทายาทของจำเลยซึ่งถูกบังคับโทษประหารชีวิตนั้นสามารถพิสูจน์ถึงความเสียหายในทางทรัพย์สินอื่นใดที่เกิดขึ้นจากการบังคับโทษประหารชีวิตนั้นและเรียกค่าทดแทนสำหรับส่วนดังกล่าวได้อีกด้วย

ในกรณีที่จำเลยถูกบังคับโทษปรับ หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ให้คืนเงินค่าปรับดังกล่าวพร้อมด้วยดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อปีนับแต่วันถัดจากวันที่มีการชำระค่าปรับจนถึงวันที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญา ในกรณีที่จำเลยถูกกักขังและให้ทำงานแทนค่าปรับ เนื่องจากไม่สามารถชำระค่าปรับได้ หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาในอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และไม่เกินกว่า 12,500 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน

กรณีที่จำเลยถูกบังคับโทษริบทรัพย์ หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ให้คืนทรัพย์สินที่ถูกริบหากทรัพย์สินดังกล่าวถูกจำหน่ายไปแล้วให้คืนเงินเท่ากับมูลค่าตามราคาท้องตลาดของทรัพย์สินนั้นๆ นอกจากนี้ หากมีการชำระเงินแทนทรัพย์สินซึ่งควรจะถูกริบ หากภายหลังศาลมีคำวินิจฉัยว่าบุคคลดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิดให้คืนเงินเพิ่ม

¹²คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 70.

ดังกล่าวพร้อมด้วยดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อปีนับแต่วันถัดจากวันที่มีการชำระเงินเพิ่มจนถึงวันที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยในเรื่องค่าทดแทนในคดีอาญา

การพิจารณากำหนดจำนวนค่าทดแทนในคดีอาญาแก่จำเลยซึ่งถูกควบคุมตัวนั้น ตามบทบัญญัติของกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา มาตรา 4 วรรคหนึ่ง กำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลโดยพิจารณากำหนดจากประเภทของการควบคุมตัว ระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว ความเสียหายในทางทรัพย์สินและผลประโยชน์อื่นใดที่ควรจะได้รับ ความเสื่อมเสียทางร่างกายและความเจ็บปวดทางจิตใจการกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการหรือศาลนั้นว่าเกิดขึ้นด้วยความประมาทหรือเจตนาเป็นต้น ตลอดจนพฤติการณ์อื่นๆ ทั้งปวง ซึ่งกรอบค่าทดแทนในคดีอาญาที่ศาลมีการดุลพินิจในการพิจารณากำหนดนั้นจะมีการแก้ไขให้เป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางเศรษฐกิจ โดยจะมีการนำตัวเลขอัตราค่าแรงค่าจ้างโดยเฉลี่ยและอัตราค่าครองชีพโดยเฉลี่ยในแต่ละช่วงเวลามาใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบในการพิจารณากำหนดกรอบดังกล่าว ตัวอย่างในอดีต เช่น ค.ศ. 1964 ค่าทดแทนในคดีอาญามีอัตราไม่น้อยกว่า 400 เยน และไม่เกินกว่า 1,000 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน ในค.ศ. 1970 ค่าทดแทนในคดีอาญามีอัตราไม่น้อยกว่า 600 เยน และไม่เกินกว่า 1,300 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน ค.ศ. 1973 ค่าทดแทนในคดีอาญามีอัตราไม่น้อยกว่า 600 เยน และไม่เกินกว่า 20,000 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน ค.ศ. 1975 ค่าทดแทนในคดีอาญามีอัตราไม่น้อยกว่า 800 เยน และไม่เกินกว่า 3,200 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน ค.ศ. 1978 ค่าทดแทนในคดีอาญามีอัตราไม่น้อยกว่า 1,000 เยน และไม่เกินกว่า 4,100 เยน ต่อระยะเวลาที่ถูกควบคุมตัว 1 วัน¹³

สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณากำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาของศาลดังกล่าวในส่วนที่กฎหมายบัญญัติให้พิจารณาจาก “พฤติการณ์อื่นๆ ทั้งปวง” นั้น มีปัญหาต้องพิจารณาว่าถ้อยคำดังกล่าวมีขอบเขตของความหมายเพียงใด ในทางปฏิบัติคำว่า “พฤติการณ์อื่นๆ ทั้งปวง” นั้นศาลจะพิจารณาถึงระดับความน่าสงสัยประกอบด้วย กล่าวคือ มีความเป็นไปได้ในระดับใดที่จำเลยคนดังกล่าวจะเป็นผู้กระทำความผิดจริง ยิ่งไปกว่านั้นข้อเท็จจริงต่างๆ อาทิเช่น พยานหลักฐานที่พนักงานอัยการรวบรวมมาได้นั้นฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายหรือไม่ จำเลยมีความพยายามในการแก้ข้อกล่าวหาของตนเองมากน้อยเพียงใด การตั้งข้อกล่าวหาของพนักงานอัยการนั้นเป็นการตั้งฐานความผิดไม่ถูกต้องทำให้จำเลยนั้นไม่มีความผิด แต่หากมีการตั้งข้อกล่าวหาตามฐานความผิดที่ถูกต้องแล้วจะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่จำเลยจะมีความผิดในอีกฐานความผิดหนึ่ง

¹³ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 70.

แม้การกระทำของผู้จำเลยนั้นจะเป็นความผิดตามกฎหมายแต่มีเหตุที่ไม่อาจดำเนินได้ ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถนำมาใช้พิจารณาในการกำหนดจำนวนค่าทดแทนในคดีอาญาในฐานะที่เป็น “พฤติการณ์อื่นๆทั้งปวง” ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ว่า พฤติการณ์ดังกล่าวมาข้างต้นที่ศาลนำมาใช้พิจารณาประกอบในการวินิจฉัยกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญานี้ยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนว่าจะนำมาใช้เพิ่มหรือลดในแต่ละกรณีในจำนวนเท่าใด

ดุลพินิจของศาลในการไม่จ่ายค่าทดแทนในคดีอาญา¹⁴ แม้บุคคลซึ่งยื่นคำร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญาจะเป็นบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนในคดีอาญาภายใต้เงื่อนไขของบทบัญญัติดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ศาลสามารถใช้ดุลพินิจที่จะไม่จ่ายค่าทดแทนในคดีอาญาทั้งหมดหรือแต่บางส่วนได้ ในกรณีดังต่อไปนี้

ในกรณีที่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดหรือจำเลยได้ให้การรับสารภาพเป็นเท็จ หรือมีการทำพยานหลักฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสอบสวนของพนักงานอัยการหรือคำวินิจฉัยของศาลผิดพลาด บุคคลดังกล่าวและทนายทนายอัยการเสียสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ทั้งนี้เพราะในกรณีดังกล่าวศาลมีดุลพินิจในการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ก็ได้

นอกจากนี้ ในกรณีที่จำเลยถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดหลายฐานและมีคำวินิจฉัยว่าได้กระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่งผู้ต้องสงสัยและทนายผู้ต้องสงสัยดังกล่าวอาจสูญเสียสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ทั้งนี้เพราะในกรณีดังกล่าวศาลมีดุลพินิจในการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ก็ได้เช่นกัน

ความเกี่ยวพันระหว่างค่าทดแทนในคดีอาญากับสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน¹⁵ สิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาซึ่งมีการรับรองไว้ตั้งแต่กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาฉบับเก่านั้น ตามแนวคิดของประเทศญี่ปุ่นสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญามีใช้สิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน กล่าวคือ ระบบค่าทดแทนในคดีอาญานั้น มิใช่ระบบที่รับรองว่าพนักงานอัยการหรือศาลได้มีการกระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นระบบที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เงินภาษีในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นจำเลยและถูกนำเข้าการดำเนินกระบวนการพิจารณาในทางอาญา จากแนวคิดดังกล่าว สิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาและสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจึงมิใช่สิ่งที่หลื่อมซ้อนกัน ด้วยเหตุนี้ แม้จะได้มีการใช้สิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไปแล้ว หลังจากนั้นจำเลยยังคงต้องสามารถใช้สิทธิในการเรียกค่าสินไหม

¹⁴คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 73.

¹⁵คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 74.

ทดแทนได้อยู่ซึ่งตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาฉบับปัจจุบันก็ได้มีการได้บัญญัติรับรองแนวคิดดังกล่าวเอาไว้โดยชัดแจ้ง

แต่อย่างไรก็ดี หากจำเลยได้ใช้สิทธิทั้ง 2 ประการ คือสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา และสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนจากมูลเหตุเดียวกัน ก็จะส่งผลให้รัฐต้องจ่ายเงินให้แก่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงเรื่องเดียวถึง 2 ครั้ง จากปัญหาความซ้ำซ้อนของการที่รัฐจะต้องจ่ายเงินให้แก่จำเลยดังกล่าว ในการพิจารณากำหนดจำนวนเงินที่จะจ่ายให้แก่จำเลยนั้น ศาลจะต้องพิจาราราคำนวณและกำหนดจำนวนเงินมิให้เกิดการซ้ำซ้อนกันระหว่างค่าทดแทนในคดีอาญาและค่าสินไหมทดแทน หากมูลฐานแห่งการเรียกเงินทั้ง 2 จำนวน ฉะนั้นนั้นเกิดขึ้นจากมูลเหตุเดียวกัน กล่าวคือ จำเลยได้ใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไปแล้ว และภายหลังยังคงใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนอีก ในการพิจารณากำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้นศาลจะต้องนำจำนวนเงินค่าทดแทนในคดีอาญาที่จำเลยได้รับไปแล้วมาหักออกจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ศาลจะพิจารณากำหนดให้แก่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดนั้น และในทางกลับกันหากจำเลยได้ใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนไปก่อนและต่อมาภายหลังจึงใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาในการพิจารณากำหนดจำนวนเงินค่าทดแทนในคดีอาญาของศาลนั้น ศาลจะต้องนำจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ได้จ่ายไปแล้วนั้นมาพิจารณาคัดออกจากค่าทดแทนในคดีอาญาดังกล่าวด้วย

การเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหาย การกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญานั้นศาลจะกำหนดเป็นจำนวนเงินเท่านั้น ในทางปฏิบัติในกรณีที่ศาลมีคำวินิจฉัยผิดพลาดอย่างมาก จะมีการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการกำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาในหนังสือพิมพ์ด้วย ทั้งนี้มีนักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการกระทำการประกาศโฆษณาดังกล่าวว่ามีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเยียวยาชื่อเสียงของผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดดังกล่าวให้กลับคืนดี ทั้งนี้เพราะการดำเนินคดีอาญากับผู้บริสุทธิ์นั้นนอกจากจะก่อให้เกิดความเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดแล้ว ยังก่อให้เกิดความเสียหายในทางจิตใจแก่บุคคลดังกล่าวอีกด้วย ในการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับค่าทดแทนในคดีอาญานั้น เป็นธรรมดาที่ศาลจะไม่ลงข้อความกล่าวขอโทษแก่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดที่ได้รับค่าทดแทนในคดีอาญา ซึ่งมีข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติว่ามีผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดในบางคดีได้เรียกร้องให้ศาลลงข้อความกล่าวขอโทษแก่ตนแต่ศาลก็ได้ปฏิบัติตามการเรียกร้องดังกล่าวแต่อย่างไร

กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา ครอบคลุมกรณีที่ผู้เสียหายจากการดำเนิน กระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด ทั้งในฐานะผู้ต้องหาที่ได้รับความเสียหายก่อนเข้าสู่กระบวนการ ทางศาล และจำเลยที่อยู่ระหว่างหรือเสร็จสิ้นกระบวนการยุติธรรมทางศาล หรือมีการรื้อฟื้นคดี ขึ้นมาพิจารณาใหม่ โดยรัฐมีการชดเชยความเสียหายโดยการจ่ายเป็นเงินเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติใน กรณีที่ศาลมีคำวินิจฉัยผิดพลาดอย่างมาก จะมีการประกาศโฆษณาคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับการ กำหนดค่าทดแทนในคดีอาญาในหนังสือพิมพ์ด้วยมีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเยียวยาชื่อเสียงของ ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดดังกล่าวให้กลับคืน

3.1.2 กฎหมายการเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับจำเลยผู้บริสุทธิ์ในสาธารณรัฐ

เกาหลี

กฎหมายที่กำหนดให้รัฐจ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเมื่อ ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขังหรือต้องถูกบังคับโทษ และต่อมามีคำพิพากษาให้ยกฟ้องหรือกรณีที่ พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี แต่ผู้ต้องหาในคดีอาญาถูกคุมขังอยู่ สามารถร้องขอเพื่อรับ ค่าทดแทนได้ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ใน ค่าทดแทนในคดีอาญา “Criminal Compensation Act” ซึ่งตราขึ้นในวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ. 1958 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก 7 ครั้ง ในปี ค.ศ. 1962, 1967, 1975, 1987 และ 2007 ตามลำดับ

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายดังนี้¹⁶

หลักเกณฑ์ค่าทดแทนจำเลย

(1) เหตุแห่งการขอค่าทดแทนจำเลย

เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาในการพิจารณาคดีอาญาปกติหรือ ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาพิเศษ เช่น คดีอาญาทหาร หรือถูกคุมขังอยู่ในระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา หรือการขอพิจารณาคดีใหม่ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และต่อมา คำพิพากษาให้ยกฟ้อง เพราะไม่ได้กระทำความผิด หรือเป็นผู้ที่ถูกคุมขังอยู่ในระหว่างที่ขอทุเลาการ บังคับโทษในกรณีที่มีการขอทุเลาการบังคับโทษ

เหตุที่จำเลยไม่อาจได้รับค่าทดแทน

ศาลมีดุลพินิจยกคำร้องขอค่าทดแทนแก่จำเลยได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนได้หาก
ปรากฏว่า

¹⁶คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 90.

1. เหตุแห่งการยกฟ้องเพราะเข้าเหตุเด็กอายุไม่เกินสิบสี่ปีกระทำความผิดตามมาตรา 9 และกรณีคนวิกลจริตกระทำความผิดขณะไม่รู้ผิดชอบตามมาตรา 10 ของกฎหมายอาญา

2. การที่จำเลยถูกลงโทษนั้นเป็นเพราะจำเลยมีส่วนผิดในการเสนอพยานหรือรับสารภาพหรือทำให้เกิดความผิดพลาดที่เกี่ยวกับพยานในชั้นสอบสวนและพิจารณา

3. ในกรณีที่จำเลยถูกศาลพิพากษายกฟ้องในความผิดกรรมหนึ่ง แต่ถูกลงโทษในอีกกรรมหนึ่งในความผิดที่กระทำหลายกรรม

(1) ผู้มีสิทธิยื่นคำร้อง ได้แก่ จำเลยหรือทายาทโดยธรรมของจำเลย ในกรณีที่จำเลยไม่ได้ยื่นคำร้องหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง

(2) ค่าทดแทนที่ได้รับ

1. ในกรณีที่จำเลยถูกคุมขังให้จ่ายในอัตรา วันละอย่างน้อย 5,000 วอน แต่ไม่เกินอัตราที่พระราชกฤษฎีกากำหนด

2. ในการคำนวณค่าทดแทนตาม 1. ให้ศาลพิจารณาจากจำนวนวันที่ถูกคุมขัง ความเสียหายที่เหมาะสมกับความเสียหายที่จำเลยได้รับ และความเสียหายอันเกิดจากเสียโอกาสในการทำงาน ความเสียหายที่มีต่อร่างกายและจิตใจ และการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาลและพนักงานเจ้าหน้าที่อื่นๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. ในกรณีที่จำเลยถูกประหารชีวิตนอกจากค่าทดแทนอันเกิดจากการถูกคุมขังก่อนที่จะถูกประหารชีวิตแล้ว ให้ศาลพิจารณาค่าทดแทนให้แก่จำเลยตามพฤติการณ์แห่งคดีแต่ไม่เกินสามสิบล้าน

4. ในกรณีที่มีการบังคับโทษปรับหรือปรับเล็กน้อย ให้ศาลพิพากษาให้คืนค่าปรับที่ชำระพร้อมด้วยดอกเบี้ยตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 379 ของกฎหมายแพ่ง อัตราร้อยละ 5 ต่อปี ตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้ปรับจนถึงวันที่ศาลมีคำพิพากษาให้ชดเชยค่าปรับ

5. ในกรณีที่มีการบังคับโทษกักขังในบ้านให้นำการกำหนดค่าทดแทนที่ถูกคุมขังตาม 1) มาใช้โดยอนุโลม

6. ในกรณีที่มีการบังคับโทษริบทรัพย์ ให้คืนทรัพย์ที่ริบทรัพย์แก่จำเลย เว้นแต่จะไม่สามารถคืนได้ให้ชำระค่าทรัพย์ในวันที่ริบ โดยให้จ่ายดอกเบี้ยตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 379 แห่งกฎหมายแพ่ง ร้อยละ 5 ต่อปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้คืนทรัพย์ที่ริบ

(2) เหตุแห่งการไม่ได้รับค่าทดแทนหรือการลดจำนวนค่าทดแทน

1. การร้องขอค่าทดแทนในกฎหมายนี้ไม่ตัดสิทธิจำเลยที่ร้องขอค่าทดแทนตามกฎหมายอื่น

2. ในกรณีที่ผู้ร้องขอได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายอื่น โดยอาศัยเหตุเดียวกัน และค่าทดแทนตามกฎหมายอื่นมีจำนวนเท่ากับหรือมากกว่าค่าทดแทนที่จะได้รับจากกฎหมายนี้ ให้ผู้ร้องไม่อาจได้รับค่าทดแทนตามกฎหมายนี้

3. ในกรณีที่ผู้ร้องได้รับค่าทดแทนโดยอาศัยเหตุเดียวกันตามกฎหมายอื่นน้อยกว่าค่าทดแทนตามกฎหมายนี้ ให้ศาลลดจำนวนค่าทดแทนที่ผู้ร้องควรได้รับตามกฎหมายนี้โดยคำนึงถึงค่าทดแทนที่ผู้ร้องได้รับจากกฎหมายอื่น

การเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหาย เมื่อศาลพิพากษาให้จำเลยได้รับค่าทดแทน ให้ศาลสั่งให้มีการประกาศคำพิพากษาดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษาภายในสองสัปดาห์นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา และในกรณีที่คำร้องจากผู้ร้องขอ ศาลอาจสั่งให้ประกาศคำพิพากษาในหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งผู้ร้องเป็นผู้เลือก และต้องกระทำภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ร้องขอ

ในกรณีที่ศาลยกคำร้องเพราะเหตุที่ไม่เข้ากรณีที่มีเหตุอันควรจะได้รับค่าตอบแทนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 5 (2) เนื่องจากได้รับค่าตอบแทนจากกฎหมายอื่นทั้งหมดแล้วจะต้องมีการโฆษณาคำพิพากษาดังกล่าวในมาตรา 24 วรรคหนึ่ง โดยอนุโลม

สำหรับการเรียกค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ไม่ได้ถูกฟ้องต่อศาลแต่พนักงานอัยการมีคำฟ้องไม่ฟ้องคดีผู้ต้องหานั้น ในกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์การร้องขอค่าทดแทนจากคณะกรรมการค่าทดแทนผู้ต้องหาซึ่งเป็นคณะกรรมการที่อยู่ในสำนักงานอัยการจังหวัด และมีเขตอำนาจและมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติงานภายใต้การควบคุมและกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

การจ่ายค่าทดแทนในประเทศเกาหลี จ่ายให้ทั้งกับบุคคลที่ได้รับความเสียหายในฐานะผู้ต้องหาและจำเลย จ่ายเป็นเงิน โดยมีเกณฑ์การจ่ายเงินเป็นแนวทางปฏิบัติ ทั้งนี้นอกจากการจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินแล้วยังมีการเยียวยาความเสียหายโดยการประกาศคำพิพากษาเรื่องค่าทดแทนในราชกิจจานุเบกษาและการประกาศในหนังสือพิมพ์รายวันอันเป็นการแก้ไขเยียวยาด้านชื่อเสียงของจำเลยเป็นมาตรการที่ชดเชยชื่อเสียงที่เสียไปให้แก่จำเลย

จากประเทศที่กล่าวมาการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรมโดยหลักแล้วจะเยียวยาโดยการจ่ายเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนในแต่ละความ

เสียหายที่เกิดขึ้น นอกจากการเยียวยาเป็นเงินแล้วก็ยังมี การเยียวยาให้กับผู้เสียหายโดยการประกาศราชกิจจานุเบกษา การลงหนังสือพิมพ์รายวัน หรือการได้รับคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นการเยียวยาด้านชื่อเสียงให้กลับคืน

3.2 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ในด้านหน้าที่การงาน

การพิจารณาพิพากษาคดี รวมถึงการใช้มาตรการต่างๆ ในการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาด มิใช่เพียงแต่เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่าองค์กรอำนาจความยุติธรรมก็มีโอกาสดำเนินการอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้จนควรต้องถูกตรวจสอบ ทบทวน แม้กระทั่งลงล้างผลอันเกิดจากความผิดพลาดไปเสียเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างความเสียหายให้เกิดแก่ผู้ถูกดำเนินคดีโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดตามกฎหมายอาญา ซึ่งต้องผ่านกระบวนการดำเนินคดีตามกฎหมายที่อาจมีลักษณะที่รุกรอนสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ มาตั้งแต่ขั้นสอบสวน ขั้นพิจารณาจนมีคำพิพากษาคดี ดังนั้น โดยปกติแล้วรัฐจึงต้องกำหนดให้มีมาตรการฟื้นฟูเยียวยาแก่จำเลย หรือบุคคลผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจากการถูกดำเนินคดีโดยรัฐ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือทำให้บุคคลเหล่านั้น ได้กลับคืนสู่สถานภาพเดิมตั้งแต่ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.2.1 กฎหมายการเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับจำเลยผู้บริสุทธิ์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

การดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาดอันมีผลทำให้ผู้บริสุทธิ์จะต้องถูกดำเนินคดีอาญานั้น ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา เพราะการที่จำเลยถูกฟ้องเป็นคดีอาญาจำเลยต้องเสียเงินที่ต้องจ้างทนายความในการต่อสู้คดี และต้องใช้หลักทรัพย์ในการขอลปล่อยชั่วคราว หากจำเลยไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวจำเลยจะถูกจำกัดเสรีภาพ และต้องทนทุกข์ทรมานเกิดความเครียดจากการที่ต้องถูกคุมขังในเรือนจำทั้งที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้เมื่อจำเลยถูกศาลมีคำพิพากษาว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจำเลยจึงมีสิทธิที่จะได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นระหว่างที่ถูกคุมขังก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้อง

การให้การช่วยเหลือแก่จำเลยที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินคดีที่ผิดพลาดในระดับสหรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยหลักแล้ว 2 ฉบับ กล่าวคือ Rule of the United States Court of Federal Claims (amend June 20, 2006) ที่กล่าวถึงรายละเอียดในวิธี

พิจารณา และอีกส่วนหนึ่งคือ United States Code (amend 01/22/02) Title 28 Judiciary and Judicial Procedure ที่กำหนดลักษณะของผู้ที่จะสามารถขอความช่วยเหลือในลักษณะที่เป็นตัวเงินจากรัฐได้ หากมีกรณีขึ้นสู่ศาลของสหรัฐก็จะใช้กฎหมายทั้งสองฉบับในการพิจารณา และสำหรับมลรัฐก็ใช้กฎหมายภายในของมลรัฐนั้นๆ กฎหมายทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวจะเป็นแนวทางให้มลรัฐต่างๆ ยึดถือเป็นแบบอย่างที่จะกำหนดมาตรฐานในการคุ้มครองต่ำกว่าที่สหรัฐกำหนดไม่ได้ แต่มลรัฐก็สามารถกำหนดหลักเกณฑ์ รวมถึงรายละเอียดต่างๆ ให้มีการคุ้มครองสูงกว่าที่กฎหมายของสหรัฐหรือรัฐบาลกลางกำหนดได้ เหตุผลที่จะทำให้รัฐต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง โจทก์ มีข้อพิจารณาว่ารัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกทางอาญาเพื่อค้นหาความจริง ดังนั้นการที่ตำรวจรวบรวมพยานหลักฐานและพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล จนทำให้คณะลูกขุนใหญ่ได้สวนว่ามีมูล แต่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องรัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินกระบวนการพิจารณาผิดพลาดของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือไม่ เพียงใด

ในสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์และวิธีการในการอุทธรณ์คำสั่งทางปกครองในเรื่องของระบบวินัยการลงโทษ การอุทธรณ์ และการฟ้องคดีต่อศาลไว้โดยเฉพาะ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการดำเนินการทางวินัยซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการพิทักษ์ระบบคุณธรรม (MSPB) เป็นองค์กรที่สำคัญในการรักษาสมดุล ระหว่างผลประโยชน์สาธารณะและสิทธิประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยการพิทักษ์ระบบ คุณธรรมในระบบราชการเพื่อให้สังคมเกิดความเชื่อมั่นว่าการบริหารทรัพยากรบุคคลภาครัฐ ปลอดภัยจากความ อยุติธรรม ปลอดภัยจากการก่อกวนทางการเมือง และปลอดภัยจากพฤติกรรมที่มิชอบ มีอำนาจหน้าที่รับฟังและวินิจฉัยคำร้องของเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรบุคคล เช่น คำร้องเกี่ยวกับคำสั่งแต่งตั้งโยกย้าย หรือคำร้องเกี่ยวกับคำสั่งทางปกครอง ผู้มีสิทธิยื่นฟ้องคดีต่อ (MSPB) ว่า ต้องเป็นข้าราชการและลูกจ้างผู้ได้รับการบรรจุโดยการสอบแข่งขันและผ่านการทดลองงานแล้ว หรือเป็นเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ซึ่งมีอายุงานตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป หรือเป็นข้าราชการบำนาญหรือเป็นผู้สมัครเข้ารับราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้รับการบรรจุให้เข้ารับราชการตามกฎหมาย Veterans Employment Opportunity Act (VEOA) และเป็นผู้มีอายุราชการตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป การยื่นคำร้องนั้นสามารถยื่นได้ 2 ทาง กล่าวคือ การยื่นคำร้องโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผู้ยื่นคำร้องด้วยตนเอง โดยจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรยื่นต่อสำนักงานภาคของ (MSPB) ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นปฏิบัติราชการอยู่ในขณะเกิดเหตุและแต่ต้องส่งภายใน 30 วันนับแต่วันรับทราบคำสั่ง และการยื่นคำร้องโดย Special Counsel ในกรณีเป็นเรื่อง

เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านบุคคลที่ต้องห้ามซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถร้องขอให้ Special Counsel เป็นผู้ฟ้องร้องแทน

หาก Special Counsel ไม่ดำเนินการฟ้องร้องแทนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐดังกล่าวมีสิทธิยื่นฟ้อง (MSPB) โดยตรงได้ตาม Whistleblower Protection Act 1989 กระบวนการพิจารณา คำร้องเมื่อสำนักงานภาคของ (MSPB) ได้รับคำร้องแล้วจะมอบหมายให้ตุลาการศาลปกครองเป็นผู้พิจารณาคดีโดยใช้กระบวนการพิจารณาไต่สวนที่ผู้ถูกฟ้องคดีหรือหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่หาพยานหลักฐานมาหักล้างข้อหาตามคำร้อง มีการไต่สวน รับฟังคำชี้แจงของผู้ร้องแล้ว จึงจะพิจารณาคัดสินคดีและหากกรณีไม่อุทธรณ์คำตัดสินชี้ขาด ภายใน 30 นับแต่วันที่ได้รับผล ถือว่าคำตัดสินนั้นถึงที่สุด และในกรณีที่มีการอุทธรณ์เรื่องก็จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของ (MSPB) ณ กรุงวอชิงตัน มติของ (MSPB) ถือเป็นสิ้นสุดใน กระบวนการของฝ่ายบริหารเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ไม่พอใจผลการตัดสิน สามารถยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ (United States Court of Appeals for the Federal Circuit) ได้¹⁷

ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 22 มลรัฐ ได้ให้จำเลยมีอำนาจเรียกค่าเสียหายจากรัฐ โดยอาศัยหลักที่ว่ารัฐจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายสำหรับการลงโทษที่ผิดพลาดโดยใช้หลัก Strict Liability

3.2.1.1 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

หลักเกณฑ์ของมลรัฐนิวยอร์ก กำหนดให้จำเลยฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้มีการพิพากษาว่าจำเลยได้ค่าทดแทนหลังจากที่ได้รับการอภัยโทษเพราะมีหลักฐานว่าไม่ได้กระทำความผิดโดยผู้ฟ้องต้องพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่ากระทำความผิดและรับโทษจำคุกทั้งหมดหรือต่อบางส่วนเพราะได้กระทำความผิดฐานเดียวหรือหลายฐานในความผิดต่อรัฐ ผู้นั้นได้รับการอภัยโทษอันเนื่องมาจากการเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาในความผิดที่ได้รับโทษจำคุก หรือคำพิพากษาที่ผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิดได้ถูกกลับ และมีการถอนฟ้องคดีอาญา หรือมีการพิจารณาคดีใหม่ และผู้นั้นได้พิสูจน์ว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือไม่ได้มีการพิจารณาคดีใหม่แต่มีการถอนคำฟ้อง หรือมีคำพิพากษากลับ

¹⁷ จิรนิติ หะวานนท์.(2553). *ปัญหาของศาลอุทธรณ์ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2554*. งานเอกสารวิชาการส่วนบุคคลนี้เป็นส่วนหนึ่งของวารสารบทคัดย่อ “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 14 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 41-43.

เมื่อผู้ฟ้องพิสูจน์ได้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ให้ศาลพิพากษาจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้ฟ้องตามจำนวนเงินที่เห็นสมควรและเป็นธรรม¹⁸

การจ่ายค่าทดแทนในมลรัฐ Wisconsin จำเลยมีภาระการพิสูจน์ให้ศาลแน่ใจว่าจำเลยบริสุทธิ์ และคณะกรรมการพิจารณาค่าเสียหายจะจ่ายค่าทดแทนให้เป็นจำนวน อย่างต่ำ 1,500 เหรียญแต่ไม่เกิน 5,000 เหรียญ ส่วนใน Illinois จ่ายค่าทดแทนให้ไม่เกิน 15,000 เหรียญ หากจำคุกโดยผิดพลาดถึงห้าปี จ่ายให้ไม่เกิน 30,000 เหรียญ หากถูกจำคุกเกินห้าปีแต่ไม่เกินสิบสี่ปี และจ่ายให้ไม่เกิน 35,000 เหรียญ หากจำคุกเกินสิบสี่ปี และจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทนายความไม่เกินร้อยละ 25 จากค่าเสียหายที่ได้รับแต่มลรัฐ New York ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องค่าเสียหายส่วนกฎหมายสหรัฐฯ ให้นำคดีมาฟ้องต่อศาลและหากพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จะได้รับคำพิพากษาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และได้รับการอภัยโทษส่วนค่าทดแทนที่ได้รับไม่เกิน 5,000 เหรียญ และไม่มีค่าทนายความ

3.2.1.2 การเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหาย

ในกรณีความเสียหายที่เกิดจากผลกระทบจากการถูกดำเนินคดีอาญาจนถูกลงโทษ ไล่ออกจากราชการ โดยทั่วไปเมื่อข้าราชการที่ถูกลงโทษ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม ผู้อุทธรณ์ จะได้รับการชดเชยด้วยค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน ซึ่งผู้อุทธรณ์มีสิทธิที่จะได้รับ โดยค่าเสียหายเหล่านี้ รวมถึง เงินจ่ายย้อนหลังพร้อมทั้งดอกเบี้ย การล้างประวัติทางวินัย การได้กลับเข้าทำงาน และสิทธิอื่นๆ ที่พึงได้รับ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีคณะกรรมการ ก.พ.ค. หรือ Merit System Protection Board (MSPB) สหรัฐอเมริกา ที่มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์ ร้องทุกข์ ภายในเขตอำนาจของตน และให้อำนาจในการสั่งให้ส่วนราชการหรือพนักงานแห่งรัฐบาลกลางปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของตน แนวบรรทัดฐานคำวินิจฉัยของ MSPB แสดงให้เห็นว่าการเยียวยาผู้เสียหายต้องให้ผู้เสียหายกลับสู่สถานะเดิมในตำแหน่งที่ผู้เสียหายสมควรได้รับ และเงินเดือนตกเบิกย้อนหลัง เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่จะทำให้ผู้เสียหายกลับสู่สภาพเดิมให้ได้มากที่สุด MSPB จะสั่งให้ส่วนราชการเพิกถอนคำสั่งหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสมซึ่งก่อให้เกิดความเสียหาย และทำให้การกระทำดังกล่าวเป็นโมฆะและไม่มีผลตั้งแต่นั้น โดยคำสั่งดังกล่าวอาจกำหนดให้ส่วนราชการต้องกระทำหลายๆ อย่างประกอบกัน ยกตัวอย่างเช่น

1. ยกเลิกคำสั่งหรือการกระทำอันเป็นการจัดการทรัพยากรบุคคล
2. ให้กลับมารับตำแหน่งเดิม
3. ให้เงินเดือนตกเบิกย้อนหลัง

¹⁸ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 97.

4. ล้างประวัติอันเป็นผลมาจากการกระทำหรือคำสั่งที่ไม่ชอบ

5. คืนสิทธิการลาหรือสิทธิประโยชน์ที่สูญเสียไป อันเป็นผลโดยตรงจากการกระทำหรือคำสั่งอันไม่ชอบด้วยกฎหมายของส่วนราชการ

ศาลอุทธรณ์พิเศษแห่งกรุงวอชิงตันดีซี มีคำพิพากษายอมรับคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของ MSPB ที่สั่งให้ผู้ร้องกลับเข้ารับตำแหน่งเดิมในหลายเรื่องด้วยกัน เช่น คำพิพากษา Lander v. Lujan ศาลอุทธรณ์พิพากษาว่าคำสั่งบังคับให้ส่วนราชการรับผู้เสียหายกลับเข้ารับตำแหน่งเดิมเป็นการเยียวยาที่เหมาะสมแม้ว่าส่วนราชการแต่งตั้งบุคคลอื่นเข้ารับตำแหน่งดังกล่าวแล้วและส่งผลให้ต้องย้ายบุคคลดังกล่าวออกจากตำแหน่งนั้น หากตำแหน่งเดิมได้ถูกยุบหรือเลิกแล้วส่วนราชการของผู้เสียหายมีเพียงหน้าที่ในการให้ผู้เสียหายกลับเข้าทำงานในตำแหน่งเท่าเทียมที่มีระดับตำแหน่งและเงินเดือนเท่ากันเท่านั้น ในกรณีที่ส่วนราชการไม่สามารถให้กลับคืนสู่ตำแหน่งเดิมได้ ต้องโอนหรือย้ายผู้ร้องไปสู่ตำแหน่งอื่น และต้องชี้แจงสาเหตุที่ไม่สามารถรับผู้ร้องกลับสู่ตำแหน่งเดิมได้ในกรณีที่โอนหรือย้ายไปคนละท้องที่ ส่วนราชการผู้ถูกร้องต้องแสดงเหตุสำคัญยิ่งที่ทำให้ต้องโอนหรือย้ายผู้ร้องไปที่ท้องที่ใหม่นั้น¹⁹

3.2.2 กฎหมายการเยียวยาโดยมิใช่ตัวเงินให้กับจำเลยผู้บริสุทธิ์ในประเทศฝรั่งเศส

มีการเยียวยาผู้ที่ถูกลงโทษโดยคำสั่งที่ไม่ชอบ ในกรณีข้าราชการถูกลงโทษทางวินัยและคำสั่งลงโทษของรัฐนั้นออกมาไม่ชอบต้องเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกลงโทษโดยคำสั่งไม่ชอบ ดังนี้²⁰

เมื่อรัฐ (Conseil d'Etat) มีคำพิพากษาเพิกถอนคำสั่งลงโทษไล่ออกหรือปลดออกจากราชการ ส่วนผู้ออกคำสั่งลงโทษมีหน้าที่ต้องดำเนินการดังนี้

1. การชดเชยความเสียหายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางก้าวหน้าในอาชีพของข้าราชการในช่วงที่พ้นจากราชการหลังจากที่มีการบรรจุเข้ารับราชการผู้ถูกลงโทษไล่ออกหรือปลดออกจากราชการแล้วส่วนราชการต้องชดเชยความเสียหายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางก้าวหน้าทางอาชีพ เสมือนว่าข้าราชการผู้นั้นไม่เคยถูกลงโทษไล่ออกหรือปลดออกจากราชการมาก่อน

¹⁹รุ่งนภา ธรรมมา. (2555). *การเยียวยาความเสียหายแก่ข้าราชการพลเรือนสามัญผู้ถูกลงโทษทางวินัยโดยคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ มหวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 38-39.

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 47- 49.

2. การแก้ไขสถานการณ์ในอนาคตของข้าราชการส่วนราชการมีหน้าที่ต้องบรรจุข้าราชการที่ถูกลงโทษไว้ก่อนหรือปลดออกจากราชการ โดยคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายกลับเข้ารับราชการ โดยจะต้องเป็นตำแหน่งเดิมที่ผู้นั้นดำรงอยู่ก่อนพ้นจากราชการหรือตำแหน่งที่เทียบเท่า ซึ่งโดยหลักแล้วต้องไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นที่ดำรงตำแหน่งอยู่

3. การชดเชยความเสียหายอันเกิดจากคำสั่งลงโทษที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ในกรณีที่ข้าราชการผู้ถูกลงโทษมีคำขอ โดยคำนวณจากมูลค่าความเสียหาย

สองประเทศที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการเยียวยาข้าราชการที่ได้รับผลกระทบจากการออกคำสั่ง โดยมิชอบหรือความผิดพลาดที่เกิดจากระบวนการพิจารณาที่ผิดพลาด โดยมีใช้ตัวเงินเป็นการเยียวยาโดยการให้ข้าราชการผู้นั้นได้กลับเข้ารับราชการดังเดิมและวิธีการอื่นเพื่อให้กลับสู่ฐานะเดิมก่อนเข้าสู่กระบวนการทางวินัย

3.3 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์ตามกฎหมายของประเทศไทย

เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นจนส่งผลทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ถือว่ารัฐ รับผิดชอบล้มเหลวที่จะปกป้องประชาชนในรัฐให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม จึงถือเป็นหน้าที่ ของรัฐที่จะเข้ามาเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากนั้นผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบ เยียวยาต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากการที่ผู้เสียหายต้องได้รับความเสียหายทั้งทางร่างกายและจิตใจด้วย ซึ่งสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายในคดีอาญานี้ สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

3.3.1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ผู้เสียหายมีสิทธิในการได้รับการเยียวยาโดยการชดใช้สิทธิทางศาลได้ โดยสิทธิดังกล่าวนี้ได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยได้ ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายก็ยังมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิตร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหาย

ในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ซึ่งผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้²¹

เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น และการกระทำนั้นก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องในทางแพ่ง หรือที่เรียกว่า คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้บัญญัติให้ผู้ทำละเมิดต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการทำละเมิดด้วย ซึ่งคำเสียหายดังกล่าว ได้แก่ การคืนทรัพย์สิน การใช้ราคาทรัพย์สิน และค่าเสียหายเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ ที่เกิดขึ้น แต่เดิมการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาในคดีที่พนักงานอัยการเป็น โจทก์นั้นมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ กล่าวคือ พนักงานอัยการมีอำนาจเพียงขอให้ศาลบังคับจำเลยคืนทรัพย์สิน หรือใช้ราคาในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินบางประเภทเท่านั้น²² เช่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอทรัพย์สินคืน หรือเรียกค่าเสียหายในกรณีที่ไม่สามารถคืนทรัพย์สินได้แทนผู้เสียหายโดยเรียกเอาจากจากผู้กระทำความผิดในความผิดอาญา 9 ฐาน โดยไม่รวมความผิดอื่นๆ ด้วย เช่น การทำร้ายร่างกาย การกระทำต่อเสรีภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายอย่างอื่นที่ประสงค์จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยต้องไปดำเนินคดีส่วนแพ่งด้วยตนเองและต้องเสียค่าธรรมเนียมในการดำเนินคดีทำให้ผู้เสียหายเหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนโดยไม่เป็นธรรม

ดังนั้นจึงได้มีการแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็น โจทก์ได้โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่างหาก รวมทั้งยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้การวินิจฉัยคดีส่วนแพ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และเป็นธรรมแก่ผู้เสียหายยิ่งขึ้น

ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้ผู้ยื่นคำร้องต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง และหากศาลเห็นว่าคำร้องยังขาดสาระสำคัญใน บางเรื่องศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนได้ นอกจากนี้คำร้องดังกล่าวต้องสอดคล้องกับคำฟ้องอาญาดูด้วย หากขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาก็จะขอใช้สิทธิเรียกร้องตามมาตรา 44/1 ไม่ได้ โดยจะต้องไปดำเนินการฟ้องร้องเองตามมาตรา 40

²¹ คณิต ฒ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : วิญญูชน. หน้า 127.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

หลักเกณฑ์การให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยดังกล่าวข้างต้นมีข้อพิจารณาว่า แม้เป็นการปรับปรุงกฎหมายในทางที่คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากผู้เสียหายส่วนใหญ่ในสังคมไทย มีฐานะยากจนนอกจากจะไม่ทราบว่ามีสิทธิเช่นนี้แล้ว ก็ยังค่อนข้างลำบากที่จะทำคำร้องได้เอง อีกทั้งในคดีประเภทที่จำเลยรับ สารภาพและศาลพิพากษาลงโทษได้เลยนั้น ผู้เสียหายโดยทั่วไปก็อาจไม่ทันใช้สิทธินี้ ซึ่งอาจทำให้ผู้เสียหายบางกลุ่มที่มีศักยภาพเท่านั้นที่ใช้สิทธิและได้รับประโยชน์

3.3.2 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ คือบุคคลผู้บริสุทธิ์ที่ต้องถูกดำเนินคดีอาญา โดยรัฐนั้น ย่อมถือเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแม้จะมีสิทธิในการได้รับการเยียวยา โดยการใช้สิทธิทางศาล ตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ได้ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในคดีนั้น กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออันเป็นมูลฐานให้เจ้าหน้าที่ผู้นั้นเป็นส่วนตัวอาจต้องรับผิดชอบตามกฎหมายทั้งทางอาญาและทางวินัยก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันบุคคลดังกล่าวก็ยังคงเป็นฝ่ายที่ได้รับความเสียหายต่อไป โดยอาจไม่ได้รับการเยียวยา และแม้ว่ามีสิทธิที่จะฟ้องร้องให้หน่วยงานของรัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ในมูลละเมิดก็ไม่แน่นอนว่าจะได้รับการชดใช้ตามความเป็นจริงหรือไม่เพียงใด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีระบบให้รัฐจัดให้มีกองทุนชดใช้ค่าทดแทนให้แก่จำเลยในกรณีดังกล่าวโดยตรง นอกจากจะเป็นอันสอดคล้องต่อหลักมาตรฐานสากลของนานาอารยประเทศ และเป็นการบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วยังเป็นมาตรการย้อนกลับมาเตือนจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้ตระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคลมากขึ้นด้วย²³

ซึ่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดเงื่อนไขและวิธีการในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญาไว้ดังต่อไปนี้²⁴

²³ วัตถุประสงค์ในการตรา พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.

²⁴ พศวีร์ อธิชัยชนพงศ์. (2556). *การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาดในชั้นพนักงานสอบสวน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 48-50.

1. เจื่อนใจในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา ในการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา กฎหมายได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการยื่นคำร้องขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา โดยกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยไว้ดังนี้

1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ได้บัญญัติให้พนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างเป็นบุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ โดยอำนาจฟ้องคดีของบุคคลทั้งสองฝ่ายต่างเป็นอิสระต่อกัน อย่างไรก็ตามจำเลยที่จะร้องขอค่าทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้ได้ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น ส่วนกรณีที่จำเลยถูกดำเนินคดีโดยราษฎรจะไม่เข้าตามเงื่อนไขข้อนี้ เนื่องจากพนักงานอัยการจะฟ้องคดีได้ต่อเมื่อได้มีการสอบสวนคดีนั้นมาก่อน ซึ่งการสอบสวนคดีเช่นว่านี้ต้องกระทำโดยพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐจึงต้องแสดงความรับผิดชอบต่อกระบวนการอันผิดพลาดของรัฐ

เงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญาดังกล่าวข้างต้น มีข้อนำพิจารณาในประเด็นแรกว่าหากผู้เสียหายเป็นผู้เริ่มต้นดำเนินคดี และต่อมาพนักงานอัยการเข้าร่วมเป็นโจทก์ในคดีเดียวกันนั้น จะถือว่าจำเลยนั้นถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการตาม เงื่อนไขในข้อนี้ด้วยหรือไม่ และในประเด็นต่อมาคือการจำกัดเงื่อนไขเกี่ยวกับตัวจำเลยเฉพาะจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้นที่มีสิทธิขอรับค่าทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้ จะ เป็นการเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี เงื่อนไขในประการต่อมานอกจากต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการแล้ว จำเลยนั้นยังต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี

เมื่อพิจารณาถึงสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับการสันนิษฐานว่าไม่มี ความผิด และก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ดังนั้นการถูกควบคุมตัวโดยรัฐแม้จะเป็นในชั้นสอบสวนก็ตามย่อมเป็นการสูญเสียเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียง และทรัพย์สินแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงในภายหลังว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ แม้จะมีข้อโต้แย้งว่าการตั้งข้อหาในชั้นสอบสวนและคุมตัวไว้ระหว่างสอบสวนนั้น ถือเป็นอำนาจโดยชอบของพนักงานสอบสวนในการใช้อำนาจเพื่อที่จะทำการสอบสวน การที่พระราชบัญญัตินี้ไม่ครอบคลุมไปถึงจึงมีความเหมาะสมแล้วก็ตาม ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะจากการประชุมสัมมนาฯรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะว่า นอกจากที่รัฐจะต้องเยียวยาในส่วนของ การถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีของศาลแล้ว

ยังสมควรเยียวยาความเสียหายที่บุคคลนั้นต้องได้รับในระหว่างการถูกควบคุมตัวในระหว่างทำการสอบสวนด้วย²⁵ ทั้งนี้เพื่อเป็นมาตรการบังคับให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้ดุลพินิจในการคุมตัวบุคคลไว้ในระหว่างสอบสวนด้วยความระมัดระวัง และใช้เฉพาะในกรณีที่น่าจำเป็นเท่านั้น

นอกจากนั้นเงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญาที่จำเลยจะมีสิทธิในการได้รับการเยียวยา ก็ต่อเมื่อไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น ก็มีข้อที่น่าพิจารณาว่ากรณีของจำเลยที่ไม่ได้ถูกคุมขังจากการถูกดำเนินคดีอาญาเนื่องจากการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว แม้ว่าจะไม่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลยก็ตาม แต่ยังคงมีผลกระทบต่อชื่อเสียง เกียรติภูมิแห่งตัวจำเลย เช่นนี้เขาควรมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐตามพระราชบัญญัตินี้ด้วยเช่นกัน

3) ปราบกฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในการดำเนินคดีนั้นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด การดำเนินคดีของพนักงานอัยการใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจในการสั่งฟ้อง และเมื่อฟ้องแล้วกฎหมายยังอนุญาตให้ถอนฟ้องได้อีกด้วย ดังนั้นเมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้อง แล้วอาจมีพฤติการณ์บางอย่างหรือมีเหตุผลบางประการทำให้พนักงานอัยการถอนฟ้อง โดยเฉพาะในกรณีตามหลักเกณฑ์ในข้อนี้ต้องปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด อาจเป็นเพราะเมื่อได้ทำการพิสูจน์พยานหลักฐานแล้วพบว่าจำเลยมิใช่ผู้กระทำความผิดสืบพบพยานหลักฐานเพิ่มเติมที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หรือปรากฏตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริง และพนักงานอัยการได้ถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดีนั้น จำเลยนั้นจึงจะมีสิทธิขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายจากรัฐได้²⁶

เงื่อนไขในการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา มีข้อที่น่าพิจารณาว่าในทางปฏิบัติศาลส่วนใหญ่ไม่ได้พิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด แต่จะพิพากษาว่าพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบไม่มีน้ำหนักเพียงพอให้ศาลเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดจริง จึงยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย กรณีเช่นนี้จะถือว่าเป็นไปตามเงื่อนไขการขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ด้วยหรือไม่ โดยศาลอุทธรณ์ได้เคยวินิจฉัยไว้เป็นหลักว่าพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีเจตนารมณ์ให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาเฉพาะแต่ในกรณีมีคำพิพากษา

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

²⁶ พศวีร์ อธิษฐานพงศ์, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 25, หน้า 60-61.

ถึงที่สุดให้ยกฟ้องโจทก์ว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดเท่านั้น ส่วนกรณีอื่นที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องโจทก์เพราะเหตุว่า

- 1) คดีขาดอายุความ
- 2) มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ต้องรับโทษ
- 3) คดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย และ

4) จำเลยมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัวพันกับการกระทำความผิด แต่พยานหลักฐานโจทก์ไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะลงโทษได้ และศาลพิพากษายกฟ้องเพราะคดีมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย²⁷

ในกรณีดังกล่าวนี้ถือว่าไม่มีเหตุผลหรือความชอบธรรมอันใดที่รัฐ จะต้องจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้จำเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัวพันกับการกระทำความผิด หากให้รัฐจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายเท่ากับไปส่งเสริมผู้กระทำความผิดให้มีพลังกำลังที่จะประกอบกรรม กระทำความผิดต่อไปย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายต่อประโยชน์ส่วนรวมของรัฐ อันขัดต่อนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในระบบงานกระบวนการยุติธรรม

จากเงื่อนไขในการขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การที่จะมีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายได้จะต้องเป็นจำเลยในคดีอาญา ซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด มีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด นอกจากนี้กรณีที่มีจำเลยหลายคนแล้วจำเลยคนใดถึงแก่ความตายก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดจำเลยที่ถึงแก่ความตายนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ โดยต้องเป็นกรณีที่คณะกรรมการเห็นสมควรจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยอื่นที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งต้องเป็นเหตุในลักษณะคดีซึ่งเป็นเหตุที่เกี่ยวกับลักษณะของการกระทำความผิดที่มีผลถึงผู้กระทำทุกๆ คน

2. บุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา

1) จำเลยหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย โดยหลักคือให้จำเลยซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาตามเงื่อนไขที่ได้กล่าว

²⁷ พศวีร์ อธิษฐานพงศ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 74-77.

มาแล้วเป็นผู้มีสิทธิยื่นคำขอค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย แต่หากจำเลยในคดีอาญานั้นถึงแก่ความตาย ก่อนที่จะได้ขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย กฎหมายก็ให้สิทธิแก่ทายาทของบุคคลนั้นเป็นผู้ยื่นคำขอได้ ซึ่งทายาทที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแทนจำเลยในกรณีนี้ ได้แก่ บุคคลดังต่อไปนี้

(ก) ผู้สืบสันดาน

(ข) ผู้บุพการี

(ค) คู่สมรส

(ง) บุคคลใดๆ ซึ่งให้อุปการะ หรืออยู่ในอุปการะของจำเลย

ทั้งนี้บุคคลซึ่งเป็นทายาทของจำเลยดังกล่าวจะต้องเป็นทายาทที่ได้รับความเสียหายด้วย

2) ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาล ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภรรยา หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากจำเลย

3. วิธีการยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา บุคคลผู้ที่มีสิทธิยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยตามพระราชบัญญัตินี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถยื่นคำขอต่อคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายของจำเลยในคดีอาญา ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาหรือที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดทุกจังหวัด ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้องเพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด²⁸

กล่าวโดยสรุป ประเทศไทยจะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยหรือผู้เสียหายจากการกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แต่ในกฎหมายทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวมีเพียงการเยียวยาความเสียหายโดยการจ่ายเงินเพียงอย่างเดียว ซึ่งการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด โดยการจ่ายเป็นเงินในทุกกรณีนั้น ไม่สามารถชดเชยความเสียหายให้ตรงกับความต้องการของผู้เสียหายได้ และไม่สามารถเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด เป็นเพียงการใช้เงินของรัฐเพื่อปลอบขวัญให้กับผู้เสียหายหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์เท่านั้น จากการศึกษากฎหมายของต่างประเทศดังที่ได้กล่าว

²⁸ พศวีร์ อธิษัชนพงษ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 79.

ข้างต้นไปแล้วนั้น พบว่าในกฎหมายของต่างประเทศได้คำนึงถึงการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น
จากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด โดยมีใช้ตัวเงินในด้านชื่อเสียงและในด้านหน้าที่การงาน
จึงถือเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหายหรือจำเลยผู้บริสุทธิ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ